

Erfgoedbeleid

Son en Breugel

CONCEPT

GEMEENTE
SON EN BREUGEL

Colofon

Datum : september 2020
Status : concept 02 d.d. oktober 2020
Vastgesteld : PM

Dit beleidsplan is mede tot stand gekomen in samenspraak met Monumentenhuis Brabant B.V., de Monumentencommissie Son en Breugel, de Heemkundekring Son en Breugel en de gemeente Son en Breugel.

GEMEENTE
SON EN BREUGEL

INHOUD

- 1. Inleiding**
  - 1.1 Aanleiding
  - 1.2 Doelstelling
  - 1.3 Bescherming erfgoed tot op heden
  - 1.4 Verantwoording
  - 1.5 Leeswijzer
- 2. Erfgoed in Son en Breugel**
  - 2.1 Wat is erfgoed?
  - 2.2 De historische ontwikkeling van Son en Breugel in het kort
  - 2.3 De waarde van erfgoed
  - 2.4 De Sonse identiteit
  - 2.5 Kansen voor cultuurhistorie
- 3. Gemeentelijke kaders, missie en visie**
  - 3.1 Stappen tot nu toe
  - 3.2 Missie en visie
  - 3.3 Kaders en nieuwe ontwikkelingen in erfgoedzorg
- 4. Cultuurhistorie en de fysieke leefomgeving**
  - 4.1 Gebiedsgerichte benadering
  - 4.2 Wat willen we bereiken?
  - 4.3 Hoe willen we dat doen?
  - 4.4 Aandachtspunten en kansen cultuurhistorie
  - 4.5 Omgevingswet en omgevingsvisie
- 5. Monumenten en cultuurhistorisch beeldbepalende objecten**
  - 5.1 Inleiding
  - 5.2 Monumentenverordening
  - 5.3 Monumentencommissie
  - 5.4 Subsidieregeling
  - 5.5 Begeleiding bij procedures
  - 5.6 Cultuurhistorisch beeldbepalende panden en objecten
- 6. Communicatie**
  - 6.1 Wat willen we bereiken?
  - 6.2 Hoe gaan we dat doen?
- 7. Financieel kader**
  - 7.1 Financiën

BIJLAGEN

Bijlage I. Actueel beleidskader

**Bijlage II. Kaart behorende bij het
Erfgoedbeleid**

**Bijlage III. Toelichting kaart behorende bij
het Erfgoedbeleid**

CONCEPT

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Iedere gemeenschap wil iets nalaten aan de toekomstige generaties. De verhalen, de gebruiken, de objecten, monumentale bomen, vergezichten, historische panden die allemaal een tijdsbeeld vertegenwoordigen. Veel van dit erfgoed is nog duidelijk aanwezig in Son en Breugel. Hoewel een groot deel in de jaren zestig en zeventig verdween als gevolg van de aanleg van een nieuwe doorgaande weg in Son en vanwege het industriepark Ekkersrijt, vormt het erfgoed een belangrijk bestanddeel van de cultuurhistorische identiteit van de gemeente. Het gaat erom dat we voor de samenleving van morgen deze verhalen, objecten, gebouwen, archeologische vondsten en groenstructuren beschermen vanwege hun historische waarde als bijdragen aan het DNA van Son en Breugel.

In de nationale wet- en regelgeving is bepaald dat alle gemeenten beleid op het gebied van erfgoed vastleggen. Met het 'Erfgoedbeleid' wordt daar invulling aan gegeven.

*Historisch straatbeeld in Son op een ansichtkaart uit 1918.
Bron: foto- en filmbank Heemkundekring Son en Breugel.*

1.2 Doelstelling

Met de vaststelling van erfgoedbeleid wil de gemeente Son en Breugel enerzijds de elementen die het DNA van Son en Breugel uitdragen, beschermen en daar waar mogelijk versterken. Anderzijds wordt met het vaststellen van beleid voldaan aan de wettelijke verplichting voor iedere gemeente om te beschikken over erfgoedbeleid.

De laatste jaren is er veel veranderd in de omgang met erfgoed. Eén van de belangrijkste ontwikkelingen betreft de verschuiving in het denken van object naar gebied. Dit heeft tot gevolg dat erfgoed op een andere manier moet worden beschermd. Alleen een objectgerichte bescherming is niet meer voldoende. Van de overheden, en dus ook onze gemeente, wordt verwacht dat zij vorm geven aan een 'goede

ruimtelijke ordening' een kernbegrip in de Wet ruimtelijke ordening (Wro). Praktisch betekent dit ruimte geven aan nieuwe ontwikkelingen waarbij van alle relevante belangen een afweging wordt gemaakt. Ruimte is immers schaars en er is sprake van vele belangen en waarden. Om die reden worden bij de totstandkoming van nieuwe plannen allereerst alle ruimtelijk relevante aspecten geïnventariseerd, beoordeeld en afgewogen. De Wro, het Besluit ruimtelijke ordening en de Erfgoedwet geven in dat perspectief de opdracht om daarbij ook "rekening te houden met de aanwezige cultuurhistorische waarden en in de grond aanwezige en te verwachten monumenten". Dit betekent dat bij iedere planvorming een cultuurhistorisch onderzoek moet worden uitgevoerd, voorafgaand aan de plan- en besluitvorming. Daarin dienen cultuurhistorische waarden te worden afgewogen. Het erfgoedbeleid geeft richting aan c.q. bepaalt kaders voor verdere ruimtelijke ontwikkelingen. De doelstelling is te komen tot een breed gedragen cultuurhistorische beleidsnota waarbij aan de verplichtingen uit de Wro, Bro (Besluit ruimtelijke ordening) en Erfgoedwet wordt voldaan. Het 'Erfgoedbeleid' is daarnaast een bouwsteen van de omgevingsvisie en het omgevingsplan onder de Omgevingswet die op 1 januari 2022 in werking treedt.

1.3 Bescherming erfgoed tot op heden

De gemeente Son en Breugel heeft al diverse stappen gezet ten behoeve van de bescherming van het gemeentelijk erfgoed. Zo beschikt de gemeente over archeologiebeleid (2008) en een Groenbeleidsplan (2013). In de Structuurvisie (2014) zijn daarnaast historische lijnstructuren vastgelegd.

In 2015 is een verdere stap gezet tot een totaalwaardering van alle gebouwde objecten binnen de gemeente Son en Breugel. Op 24 november 2015 is het "*Overzicht van potentieel gemeentelijke monumenten & potentieel cultuurhistorische beeldbepalende objecten/elementen*" vastgesteld. In dit overzicht zijn objecten en panden benoemd die vanwege hun historische waarde en/of hun bijdrage aan het DNA van Son en Breugel beschermd zouden moeten worden.

In geval de potentieel gemeentelijk monumenten worden aangewezen tot monumenten, worden zij beschermd door de Erfgoedwet, Wet algemene bepalingen (Wabo) en de Monumentenverordening. Cultuurhistorisch beeldbepalende panden en objecten genieten pas bescherming via een daartoe opgenomen regeling in een ter plaatse geldend bestemmingsplan.

In deze beleidsnota zijn alle waarderingen op het gebied van cultuurhistorie, voor zowel gebouwde objecten als ongebouwde objecten, en los van de wijze van bescherming, bij elkaar gebracht met als doel deze te borgen en daar waar mogelijk te versterken.

1.4 Verantwoording

De gemeente Son en Breugel vindt het belangrijk dat haar beleid in samenspraak met de inwoners tot stand komt. Hun betrokkenheid is immers een belangrijke voorwaarde voor het welslagen van nieuw beleid. Als een van de eerste stappen in het kader van het opstellen van het beleid zijn de inwoners van de gemeente Son en Breugel geïnformeerd over het erfgoedbeleid in algemene zin.

Het Monumentenhuis Brabant, de Heemkundekring en de monumentencommissie hebben als gespecialiseerde vertegenwoordigers, hun bijdrage geleverd aan het 'Erfgoedbeleid'.

1.5 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 is aangegeven wat kan worden verstaan onder cultureel erfgoed. We gaan in op de cultuurhistorische elementen en structuren die kenmerkend zijn voor de identiteit van Son en Breugel.

Aansluitend wordt in dit hoofdstuk aangegeven wat de waarde van erfgoed is en welke kansen het gemeentelijk erfgoed biedt. In

hoofdstuk 3 worden de gemeentelijke kaders geschetst. Hoofdstuk 4 gaat in op de rol van cultuurhistorie in de fysieke leefomgeving.

Hoofdstuk 5 gaat in op de zorg rond monumenten en cultuurhistorisch beeldbepalende objecten. In hoofdstuk 6 wordt ingegaan op de communicatie. In hoofdstuk 7 wordt afgesloten met het financieel kader.

2. Erfgoed in Son en Breugel

2.1 Wat is erfgoed?

Erfgoed is een verzamelnaam voor archeologische, (steden)bouwkundige en historisch-geografische waardevolle en beeldbepalende elementen en overblijfselen uit het verleden. Maar voor een beter begrip is het ook belangrijk verder te kijken dan het materiële object en aandacht te besteden aan het verhaal dat erover wordt verteld en de betekenis die daaraan wordt toegekend. Deze aspecten zijn mede bepalend voor de cultuurhistorische waarde die gehecht wordt aan het erfgoed.

De gemeente Son en Breugel hanteert de volgende definitie:
“Cultureel erfgoed omvat de zichtbare en onzichtbare overblijfselen van onze maatschappelijke ontwikkeling, die bijdragen aan en relevant zijn voor de identiteit van de gemeente Son en Breugel”.

Tot het cultureel erfgoed in Son en Breugel worden de volgende onderdelen gerekend:

- 1) archeologie
- 2) monumenten
- 3) beeldbepalende panden en objecten
- 4) beeldbepalende groen- en waterstructuren
- 5) beeldbepalende historische lijn en lint structuren

2.2 De historische ontwikkeling van Son en Breugel in het kort

Son en Breugel, van elkaar gescheiden door de Dommel, vormen van oudsher één geheel. Vanaf de middeleeuwen, voor zover in de geschiedenis is na te gaan, hebben ze een gemeenschappelijke schepenbank gehad.

De huidige dorpskernen van Son en Breugel zijn rond de 12de eeuw ontstaan als boerendorpen. Napoleon lijfde in 1810 de Republiek der Nederlanden in als een onderdeel van het Franse keizerrijk waarmee de bestaande schepenbanken naar het voorbeeld van de Franse communes ‘gemeenten’ werden. Zo ontstond de ‘gemeente Son en Breugel’. Son en Breugel tellen dan circa 1.500 inwoners die voornamelijk een boerenbestaan leiden.

Tot ver in de 20^e eeuw had Son en Breugel een overwegend agrarisch karakter, zoals te zien is op deze foto uit 1935 met een schaapskudde. Op de achtergrond is de Sonse kerk zichtbaar.

De eeuwenoude doorgaande weg vanuit Den Bosch, via Son richting het zuiden is halverwege de 19^e eeuw verhard waardoor de route intensiever gebruikt werd en de economie in Son aantrok. Son en Breugel lag niet aan een spoorlijn, maar lag ook niet ver verwijderd van twee belangrijke lijnen: Boxtel – Eindhoven en Eindhoven – Venlo. Plaatsen die niet aan het spoorwegennet waren gelegen, konden een aansluiting krijgen op een zogenaamd lokaal spoor. Zo werd in 1897 de lijn Reusel – Eindhoven – Veghel, die via de doorgaande weg in Son liep, geopend voor de stoomtram. De tram heeft gereden tot 1937.

Gezicht op Son, richting het zuiden. Op de voorgrond is de trambaan die in 1897 werd aangelegd zichtbaar.

Ook de aanleg van het Wilhelminakanaal (1916 tot 1923) was van economisch belang voor de gemeente. De werkgelegenheid steeg door de nieuwe bedrijven die zich langs het kanaal vestigden. Maar het was vooral door de ontginning van de Sonse Heide ten noordwesten van Son dat er binnen de gemeente in het begin van de 20ste eeuw een grote bevolkingsgroei op gang kwam. Voor de ontginning werd veel werkvolk 'van buiten' aangetrokken. De voorheen gemeenschappelijke grond werd ontgonnen en er werden in de jaren twintig en dertig diverse nieuwe ontginningsboerderijen gesticht. In 1927 kreeg de ontginning van de Sonse Heide in Son de naam Sonniuswijk. Philips kocht in 1927 de Sonse bergen en omstreken voor de huisvesting van werknemers. Dit zorgde eveneens voor uitbreiding van de gemeente Son en Breugel.

In de periode 1900-1960 is het aanzien van de gemeente sterk gewijzigd, waarbij Son veel sterker veranderde dan Breugel. Het gebied tussen de dorpskom en de nieuwe brug over het kanaal werd volgebouwd. Daar waren (aan de huidige Nieuwstraat) inmiddels ook een school, het sanatorium en de boterfabriek gebouwd. De bebouwing aan de Kanaalstraat zette zich in zuidelijke richting voort. Ook ten noorden van de dorpskom werd langs de provinciale weg (thans de Hendrik Veenemanstraat) steeds meer gebouwd.

Kanaalstraat, Son.

Bebouwing aan de Kanaalstraat, thans Nieuwstraat. Op de achtergrond de schoorsteen van de boterfabriek, ca. 1935.

Na de Tweede Wereldoorlog werden in Son, onder invloed van de sterke economische industriële ontwikkeling van Eindhoven, nieuwbouwwijken gerealiseerd, waarmee Son en Breugel een randgemeente van Eindhoven werd. De toename van de mobiliteit van de inwoners speelde hierbij een grote rol. De eerste grote wijk in Son van na de oorlog was "de Breeakker", die vanaf 1950 werd gebouwd. Kort daarop volgde de villawijk rond de Boslaan. Breugel kwam pas in de jaren zeventig aan de beurt, al was in de jaren zestig de omgeving van de Hubertuslaan de eerste Breugelse uitbreiding, bedoeld voor de 'eigen' mensen uit Son en Breugel.

Door de bouw van deze huizen begon Son en Breugel langzaam een forensengemeente te worden. Het aantal villa's werd nog uitgebreid, onder meer in 't Harde Ven. Tussen 1945 en 1965 nam het aantal woningen in de gemeente toe van bijna 600 naar ruim 1900. De jaren daarna zou de bevolking nog verder toenemen door de uitbreidingsplannen de Vloed en de Gentiaan in Son en 't Eigen en Hoogstraat in Breugel (vanaf 1970).

Overzichtsfoto van plangebied 't Eigen, vóór de realisatie, ca. 1965.

De toename van autoverkeer zorgde rond 1960 tevens voor een aanpassing van het centrum van Son. De smalle bochtige straat door

het centrum werd vervangen door een rechte verkeersweg met twee parallelwegen. De aanliggende bebouwing moest afgebroken worden. Een forse aanslag voor Son. Vele panden die nu aan de doorgaande weg (Nieuwstraat) liggen (gemeentehuis en Raadhuisplein) zijn afkomstig uit deze periode. In de loop der jaren nam de hoeveelheid doorgaand autoverkeer toe, tot de opening van de A50 ten westen van Son (in 2003). Met de komst van de A50 werd het centrum van Son gedeeltelijk ontlast van het doorgaande autoverkeer. Met de uitvoering van grote plannen en investeringen (o.a. vormgeving 17 Septemberplein) vonden er initiatieven plaats om de aantrekkelijkheid van het centrumgebied te vergroten.

Situatie in 1965. Raadhuisplein in aanleg en het toen nieuwe gemeentehuis.

2.3 De waarde van erfgoed

Ons verleden en ons heden zeggen beiden iets over wie wij zijn; over onze identiteit. En niet alleen over wie we zijn, maar ook en misschien wel vooral over wie we zouden willen zijn. Erfgoed is daardoor een vorm van betekenisgeving: het is datgene waaraan mensen een betekenis hebben toegekend die boven de tijd en de oorspronkelijke betekenis uitstijgt.

Erfgoed vormt een anker voor een gevoel van trots op onze woonplaats, onze regio, onze provincie, ons land. We voelen ons meer thuis in een dorp met 'eigen' historische gebouwen, pleinen en straten en waar de geschiedenis zichtbaar en beleefbaar is, dan in een dorp of stad met anonieme woonbuurten en winkelcentra.

Daarnaast heeft erfgoed ook een economische waarde. Uit diverse onderzoeken is gebleken dat potentiële huizenkopers, toeristen en winkelpubliek een meerwaarde zien in gebieden met een duidelijke eigen cultuurhistorische identiteit. De sociaaleconomische waarde van erfgoed komt onder andere tot uiting in de recreatieve belevingswaarde en waarde die uitgedrukt wordt in woongenot.

Erfgoed biedt dus kansen voor het handhaven en vergroten van de ruimtelijke kwaliteit en de toeristische en recreatieve aantrekkelijkheid van de gemeente Son en Breugel. Het beschrijven van het erfgoed maakt het DNA van Son en Breugel en de ontwikkelingsgeschiedenis inzichtelijk, herkenbaar en vormt zo een basis om volgende generaties het verhaal van Son en Breugel te vertellen.

2.4 De Sonse identiteit

In de monumentale en cultuurhistorisch waardevolle objecten en het landschap van Son en Breugel zijn verschillende elementen van de geschiedenis en ontwikkeling van de streek terug te vinden. Het historische landschap met de Dommel, de kerkdorpen Son en Breugel en de agrarische gehuchten, maar ook het Wilhelminakanaal en de bossen vormen de beeld dragers van de gemeentelijke identiteit. Het zijn deze materiële overblijfselen en de immateriële overblijfselen (de verhalen van vroeger) van onze maatschappelijke ontwikkeling die wij als waardevol beschouwen voor ons gemeenschappelijk geheugen en identiteit. Samen vormen zij ons cultureel erfgoed.

Natuurschoon en historische landschappen

De meest in het oog springende kwaliteiten van Son en Breugel zijn de natuur-, bos- en landschapsgebieden, de waterstructuren (Dommel en Wilhelminakanaal) en de dorpsidentiteit van de gemeente.¹ Deze elementen vormen de dragers voor het groene en afwisselende karakter van de gemeente.

In het noorden van de gemeente ligt de Midden-Brabantse dekzandrug. Rond 1920-1930 is een deel van dit gebied (Sonniuswijk) ontgonnen en verschillende nieuwe boerderijen gesticht. De Sonse Heide ten westen van Son was oorspronkelijk een heidegebied dat rond 1920 met naaldhout is ingeplant. Het gebied is ongeveer 400 hectare groot. Het sluit aan op een soortgelijk gebied bij Best. Er ligt een ven, het Oud Meer, waaromheen een heide- en stuifzandgebied ligt. Dit gebied biedt volop mogelijkheden voor recreatie en ontspanning.

Ook het Dommeldal is van groot belang voor de identiteit van Son en Breugel. In het natuur- en wandelgebied Sonse Bergen, aan de Sonse kant, stroomt de Dommel langs de dekzandrug waardoor abrupte hoogteverschillen van vele meters te vinden zijn.

Het gebied van het Dommeldal en waterlopen als de Groote Beek, de Breugelsche Beek en het Wilhelminakanaal zijn karakteristieke, cultuurhistorische -lijnelementen die vorm geven aan de identiteit van Son en Breugel en daarmee behouden dienen te blijven.

De Dommel

---

¹ Structuurvisie Son en Breugel, 2014.

Het Wilhelminakanaal met de Hlvabrug

Groen tot aan de voordeur

Eén van de kernkwaliteiten van Son en Breugel is de dooradering van het bebouwde gebied met het landschap, waardoor het landschap tot aan de voordeur doorloopt.

De beekdalen zorgen in belangrijke mate voor deze dooradering, maar zeker ook de vele duizenden bomen. Vooral in de wijk 't Harde Ven wonen de bewoners midden in het bos. Het samenspel van bos, heide, landschappelijk groen, agrarisch 'weidegroen' en cultuurhistorische groene lijnelementen bepaalt de groene identiteit van Son en Breugel in zowel de bebouwde kommen als in het buitengebied. De gemeente heeft een eigen groenbeleidsplan waarin het beeldbepalend groen is vastgelegd. Groen draagt in een belangrijke mate bij aan onze cultuurhistorische identiteit.

Deze boom staat op de lijst van monumentale bomen

Monumenten met een verhaal

Son en Breugel telt diverse rijks- en gemeentelijke monumenten. Monumenten dragen in een belangrijke mate bij aan het beeld en de uitstraling van de gemeente. Maar ze zijn ook van belang vanwege het verhaal dat ze vertellen. Enkele belangwekkende monumenten in de gemeente zijn:

- de katholieke Sint Genovevakerk in Breugel (rijksmonument). De kerk stamt in oorsprong uit de tweede helft van de 15^e eeuw. Zij vormt een belangrijk beeldbepalend element in het dorp en de omgeving;
- het woonhuis van Hendrik Veeneman (gemeentelijk monument). Het woonhuis heeft belangrijke betekenis als herinneringsmonument aan Hendrik Veeneman, de bewoner van het pand ten tijde van de Tweede Wereldoorlog (zie ook het kopje "Bekende inwoners").

- Daarnaast is het huis een mooi voorbeeld van een unieke dertigerjarenwoning met bijbehorende kenmerken uit deze tijd;
- boerderij de Paulushoef (gemeentelijk monument). De boerderij heeft een belangrijke rol gespeeld bij de bevrijding van Son en Breugel aan het einde van de Tweede Wereldoorlog. Het dak, waarop de naam van de boerderij stond, werd door de geallieerde vliegers gebruikt als navigatiepunt voor de luchtlanding Market-Garden op de Sonse Heide.

St. Genovevakerk te Breugel

Woonhuis van Hendrik Veeneman

De Paulushoef

Wederopbouw wijken

Son en Breugel is rijk aan architectuur uit de Wederopbouwperiode. Na de Tweede Wereldoorlog is de kern Son, onder invloed van de sterke economische ontwikkeling van Eindhoven, hard gegroeid. Hierdoor werd Son en Breugel een forensengemeente. Er werden verschillende woonwijken gebouwd:

- de Breekker (vanaf jaren '50);
- villawijk rond de Boslaan (vanaf jaren '50);
- 't Harde Ven (vanaf jaren '60);
- de Vloed (vanaf jaren '60) ;
- De Gentiaan in Son (vanaf jaren '70);
- 't Eigen en de Hoogstraat in Breugel (vanaf jaren '70).

Archeologische vondsten

Het stroomgebied van de Dommel is al duizenden jaren bewoond. De eerste mensen die hier hun sporen hebben nagelaten, leefden in de Oude Steentijd (12.000 - 10.000 voor Christus). Ze hadden geen vaste woonplaats. Archeologen hebben een tijdelijk jachtkampje ontdekt bij de Sonse kerk. Het eerste echte dorp dateert uit de bronstijd (1700-800 voor Christus) en bevond zich op Ekkersrijt, op de plek waar nu het grote verkeersknooppunt A50 / A58 ligt. Het was een grote nederzetting van minstens 24 boerderijen, meer dan tachtig bijgebouwen, twee grafheuvels en een aantal crematiegraven. De vondst van zo'n omvangrijke woonplaats is uniek voor deze periode. Ook later, in de IJzertijd (ongeveer 800-100 voor Christus), hebben op Ekkersrijt mensen gewoond. Bij onderzoek in Ekkersrijt zijn onder meer resten van een middeleeuwse boerderij en boomstamput gevonden. In Breugel zijn sporen van zeer vroege bewoning aangetroffen onder de Hooidonkse Akkers, daterend van de Steentijd tot en met de Romeinse tijd, met een hoogtepunt tussen 500 en 250 voor Christus.

In de Romeinse tijd (100 voor Christus tot 400 na Christus) is het centrum van Son waarschijnlijk een bijzondere plek geweest. Er is een vermoeden van aanwezigheid van een Romeinse villa. De vondst van een ijzeroven geeft hiertoe aanleiding. Er zijn veel vondsten gedaan, waaronder stukken dakpan, scherven van mooi versierd aardewerk en gouden sieraden. Later heeft er op de plek ten westen van de kerk een Frankische boerderij gestaan en sindsdien is er in Son constant bewoning geweest.

Gekeken wordt op welke wijze de vondsten tentoongesteld kunnen worden.

Opgravingen bij Ekkersrijt

Bekende inwoners

Bisschop Sonnius

Bisschop Franciscus Sonnius werd als Frans van de Velde geboren in Son en Breugel. In 1561 werd Sonnius de eerste bisschop van 's-Hertogenbosch en later van Antwerpen. Hij speelde een belangrijke rol in de hervorming van de Katholieke Kerk in de tijd van de Reformatie. In het Noordbrabants Museum is de bisschopsmijter een van de weinige tastbare herinneringen aan Sonnius.

*Portret van bisschop Sonnius, circa 1600.
Bron: thuisinbrabant.nl*

Henk Veeneman

Hendrikus (Henk) Antonius Johannes Veeneman was in 1941 gemeentesecretaris. Omdat burgemeester Robert Schoepp in 1943 door de Duitsers werd gegijzeld in kamp Vught, werd Henk Veeneman waarnemend burgemeester. In juni 1944 werd hij met zes collega-burgemeesters opgepakt en uiteindelijk naar Duitsland afgevoerd, omdat zij medewerking weigeren als de bezetter mannelijke inwoners opeist om oorlogsinstallaties te bouwen. Op 14 april 1945 overleed Henk Veeneman in kamp Mauthausen. Om hem te eren en de herinnering aan hem levend te houden wordt in 1947 de straat, waar zijn vrouw en kinderen toen nog woonden, de Hendrik Veenemanstraat genoemd en de woning 'Henk's home'.

Pieter Bruegel de Oude

Pieter Bruegel de Oude was een Brabantse kunstschilder. Hij leefde van ongeveer 1525 tot 9 september 1569. De geboorteplaats van Pieter Bruegel is niet bekend. In de boeken van Karel van Manders *Schilder-boeck* uit 1604 wordt Breugel als geboorteplaats van Pieter Bruegel genoemd. Vanaf 1562 begon Pieter Bruegel volop met schilderen. Zijn klanten waren rijke burgers zoals kunstverzamelaars uit Antwerpen en Brussel. Pieter Bruegel kreeg drie kinderen. Zijn zoons Pieter Brueghel de Jonge en Jan Brueghel de Oude werden allebei schilder.

Op het Pieter Brueghelplein staat een herdenkingszuil naar ontwerp van de architect Alexander J. Kropholler. Deze werd in 1926 geplaatst ter viering van de 400^e geboortedag van Pieter Bruegel. In 1996 is tegenover het Pieter Brueghelplein een bronzen borstbeeld van Bruegel, gemaakt door Jan Couwenberg, onthuld.

Portret van Pieter Bruegel de Oude
Bron: wikipedia

Operatie Market Garden en Remember September

Aan het eind van de Tweede Wereldoorlog zijn in het kader van de operatie Market Garden op 17 september 1944 duizenden Amerikaanse parachutisten en talloze vliegtuigen met militair materieel geland ter plaatse van de huidige Sonniuswijk. Ook in de dagen erna ging de aanvoer door. Een van de plaatsen die in dit kader bijzondere aandacht verdient is de Paulushoef. In het centrum van Son was een militair hospitaal op het terrein van het huidige Zonhove en op Wolfswinkel een begraafplaats die van 1944 tot 1949 in gebruik was. Diverse gedenktekens in het dorp herinneren aan deze tijd. In 2014 is er met Remember September stilgestaan bij de 70-jarige bevrijding waarbij verschillende activiteiten zijn georganiseerd, zoals het oprichten van een Baileybrug en een optocht van historische militaire voertuigen.

Groeten uit Son en Breugel

Verlichting tijdens 'Remember September 2014'.

2.5 Kansen voor cultuurhistorie

In de vorige paragrafen is beschreven welke elementen karakteristiek zijn voor de gemeente Son en Breugel. Nu is het zaak de kansen die deze structuren en elementen bieden nader te benoemen: hoe kan de historie van Son en Breugel nog beter zichtbaar en beleefbaar worden gemaakt?

Enkele punten die mogelijk verder uitgewerkt kunnen worden:

- 1) **zichtbaar maken van archeologische vondsten en structuren**
Bijvoorbeeld informatieborden plaatsen, fiets- en wandelroutes uitzetten, exposities, tentoonstellingen, aansluiting zoeken bij kunst- en cultuurroutes etc.;

- 2) **inzetten op zichtbaarheid Wederopbouwarchitectuur**
- 3) **erfgoedtoerisme Tweede Wereldoorlog verder ontwikkelen**
Het verhaal van Operatie Market Garden verder uitbouwen en koppelen aan historische routes (Liberation Route), waarin bijzondere locaties worden opgenomen (woonhuis Veeneman, Paulushoef, locatie begraafplaats Wolfswinkel, herdenkingsmonumenten, etc.);
- 4) **beleving van het Dommeldal versterken**
Koppelen cultuurhistorie aan toeristische mogelijkheden zoals kanoroutes, opstapplaatsen, het Dommelpad, etc.;
- 5) **samenwerking buurgemeenten**
Op het gebied van toerisme Dommeldal, Liberation Route, Hoidonkse Watermolen, etc.

CONCEPT

3. Gemeentelijke kaders, missie en visie

3.1 Stappen tot nu toe

Zoals aangegeven kent de gemeente Son en Breugel al divers beleid op basis waarvan het gemeentelijk erfgoed wordt beschermd. In dit hoofdstuk worden de gemeentelijke kaders geschetst waarin rekening is gehouden met cultuurhistorie.

3.1.1 Cultuurhistorisch waardevol groen

Cultuurhistorische Waardenkaart

In 2012 heeft de Streekraad Het Groene Woud & De Meierij, onder het mom van de provinciale “Beleidsregel Stimulering Gemeentelijke Archeologie- c.q. Erfgoedkaarten 2009-2011” voor Son en Breugel een voorlopige cultuurhistorische waardenkaart opgesteld. Het rapport is beschouwd als een eerste aanzet om op het gemeentelijk terrein uitwerking te geven aan de wettelijke verplichting voor cultuurhistorisch beleid.

De cultuurhistorische attenties, kunnen door de gemeente nader uitgewerkt worden in een cultuurhistorisch beleidsplan met een eigen cultuurhistorische waardenkaart. Deze cultuurhistorische waardenkaart vormt dan de basis voor een vertaling naar de ruimtelijke plannen.

In de Structuurvisie van Son en Breugel is de cultuurhistorische waardenkaart als attentiekaart opgenomen. Daarmee is de eerste stap gezet naar de verdere uitwerking van het cultuurhistorisch aspect.

Structuurvisie Son en Breugel

Op 6 februari 2014 is de “Structuurvisie Son en Breugel, een ruimtelijke uitnodiging 2020/2030” door de gemeenteraad vastgesteld. In de structuurvisie zijn de ambities en doelen die benoemd zijn in de “Toekomstvisie van Son en Breugel” (2012) verder uitgewerkt voor het ‘ruimtelijk domein’.

De structuurvisie spreekt zich uit over de ruimtelijke ontwikkeling van de gehele gemeente, binnen de kaders die in de Toekomstvisie daarvoor zijn aangeduid. Aan de hand van de huidige en gewenste waarden en kwaliteiten van de kernen, het buitengebied en het bedrijventerrein wordt in de structuurvisie vooruit gekeken naar 2020/2030. De structuurvisie biedt een kader waarin aanspraken op de ruimte kunnen worden afgestemd en gecombineerd.

Niet gericht op uitbreiding van het stedelijk gebied maar vooral op behoud en verbetering van de bestaande ruimtelijke kwaliteiten.

In de structuurvisie is een Cultuurhistorische Attentiekaart opgenomen. De cultuurhistorische gebieden, clusters en lijnelementen van deze kaart vormen aanknopingspunten voor de toekomstige ontwikkelingen. Nieuwe ontwikkelingen dienen rekening te houden met deze cultuurhistorie, daarbij aan te haken dan wel deze juist te versterken.

Groenbeleidsplan

Begin 2014 heeft de gemeenteraad het Groenbeleidsplan voor Son en Breugel vastgesteld. Met dit plan zet de gemeente de hoofdlijnen uit voor het beheer van het openbare groen voor de komende 10 à 20 jaar.

In het Groenbeleidsplan is ook het beeldbepalend groen van de gemeente vastgelegd.

Het groen op dorps- en wijkniveau van Son en Breugel wordt beschermd als structuur: belangrijke lijnen of vlakken worden zo behouden of versterkt. De gemeente zorgt tijdig voor het fasegewijs vervangen van oude boomstructuren om plotselinge kaalslag aan het eind van de levensduur van de beplanting te voorkomen. Op die manier blijven de dorpsidentiteit en het wijkkarakter behouden. Los van de structuren die het geraamte van het groen vormen, zijn er ook individuele bomen die zo belangrijk zijn dat ze, ongeacht hun plek, een beschermde status verdienen. Dit zijn de beeldbepalende en monumentale bomen. Deze bomen mogen niet gekapt worden tenzij er direct gevaar bestaat voor de omgeving door instabiliteit van de boom. In het algemeen gaat het bij monumentale bomen om bomen met een hoge leeftijd, met een bijzondere schoonheids- of zeldzaamheidswaarde, een beeldbepalende functie voor de omgeving of herdenkingsbomen geplant voor speciale gelegenheden (b.v. koningsbomen).

3.1.2 Cultuurhistorisch waardevolle bebouwing

Monumenten

De gemeente Son en Breugel telt momenteel zes Rijksmonumenten en (per 1 januari 2019) negen gemeentelijke monumenten. Het aantal gemeentelijke monumenten zal door de tijd heen toenemen. De Monumentencommissie stelt in de vorm van een redengevende omschrijving een advies op, waarna het college van burgemeester en wethouders een besluit over de toekenning van de status 'gemeentelijk monument' neemt.

Overige cultuurhistorisch waardevolle bebouwing

De gemeente Son en Breugel kent naast de rijks- en gemeentelijke monumenten meerdere cultuurhistorisch waardevol bebouwde objecten die geen monumenten zijn, maar wel als cultuurhistorisch waardevol voor Son en Breugel zijn aangemerkt.

Het betreft de objecten die zijn opgenomen in het "*Overzicht van potentieel gemeentelijke monumenten & potentieel cultuurhistorische beeldbepalende objecten/elementen*" (vastgesteld 2015). Hierbij is onderscheid gemaakt tussen potentiële gemeentelijke monumenten en potentiële cultuurhistorisch waardevolle elementen.

De cultuurhistorisch waardevolle objecten zijn opgenomen op de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid en krijgen doorvertaling in het bestemmingsplan 'Cultuurhistorie'.

Archeologiebeleid

Op 22 april 2009 is het archeologiebeleid van de gemeente Son en Breugel vastgesteld. De gemeente beschikt daarmee over een archeologische waarden- en verwachtingenkaart en een archeologische beleidskaart. Het archeologiebeleid is daarmee vigerend en juridisch verankerd in alle bestemmingsplannen van de gemeente Son en Breugel.

Bij de invulling en uitwerking van alle ruimtelijke plannen binnen de gemeente Son en Breugel dient met dit archeologiebeleid rekening te worden gehouden.

3.2 Missie en visie

Met het beleid voor cultuurhistorie, archeologie en monumenten wil de gemeente het erfgoed van Son en Breugel beschermen en daar, waar de kans zich voordoet, versterken.

De dorpen Son en Breugel en het buitengebied van de gemeente zijn door allerlei ingrijpende ontwikkelingen veranderd. Denk maar aan de aanleg van het Wilhelminakanaal en de intensivering van de landbouw in het buitengebied. Anderzijds is er ook veel hetzelfde gebeven. De kunst is nu om bij al die veranderingen het karakter van Son en Breugel te koesteren en te versterken. Bij het maken van beleidskeuzen dient het cultuurhistorische aspect een rol te krijgen. Een rol die verder gaat dan alleen de zorg voor een bepaald monumentaal object, maar die zich ook uitstrekt naar historisch- en stedenbouwkundige structuren, cultuurlandschappen en archeologische waarden. Dit met het doel het bevorderen van de kwaliteit van de leefomgeving en in het in stand houden van de elementen die bijdragen aan het DNA van Son en Breugel. Belangrijk uitgangspunt hierbij is 'behoud door ontwikkeling', het uitgangspunt in de gemoderniseerde monumentenzorg (MoMo 2009). Ook daar wil dit cultuurhistorisch beleidsplan aan bijdragen.

3.3 Kaders en nieuwe ontwikkelingen in erfgoedzorg

Met het beleid dat in de voorliggende notitie uiteen wordt gezet, wil de gemeente aansluiten bij ontwikkelingen op het terrein van cultuurhistorie en monumenten op Europees, Rijks- en provinciaal en regionaal niveau. Deze kaders worden in bijlage I belicht.

4. Cultuurhistorie en de fysieke leefomgeving

4.1 Gebiedsgerichte benadering

Cultuurhistorie omvat meer dan monumenten alleen. Sinds het rijksprogramma Belvedere en de Modernisering van de Monumentenzorg is ook de omgeving van het object van belang. Het benutten van cultuurhistorie als inspiratiebron voor de identiteit van de nieuwe ontwikkeling biedt veel kansen. We wortelen hiermee de toekomst in het verleden en bouwen voort op het historisch gegroeide karakter van de plek. Hoe Son en Breugel eruit ziet is immers een neerslag van al het menselijk handelen in het verleden: de vruchtbare en strategische plekken die gekozen werden voor de eerste bewoning, de wegen waarlangs de belangrijkste handelscontacten liepen, etc.

Nieuwe ontwikkelingen krijgen, door aan te sluiten op de historische ontwikkelingen van het gebied, een grotere duurzaamheid. Hierdoor zal het leefklimaat in de gemeente meer worden gewaardeerd door bewoners, ondernemers en andere gebruikers van de ruimte.

4.2 Wat willen we bereiken?

Eén van de pijlers van de gemoderniseerde monumentenzorg is het meewegen van cultuurhistorische belangen in de ruimtelijke ordening. Het nieuwe beleid heeft een integrale benadering en focust op een gebiedsgerichte bescherming waarbij ook de omgeving van objecten wordt beschermd. Concreet heeft de modernisering geleid tot de aanpassing van het Besluit ruimtelijke ordening per 1 januari 2012. De wijziging van het Bro verplicht gemeenten om het aspect cultuurhistorie uitdrukkelijk mee te wegen bij ruimtelijke ontwikkelingen.

De gemeente Son en Breugel wil in het kader hiervan cultuurhistorie als volwaardig belang meewegen bij toekomstige ruimtelijke inrichtingsplannen. Al voordat de eerste planvorming tot stand komt moeten de cultuurhistorische waarden in het gebied worden signaleerd, gewaardeerd en mede als uitgangspunt worden genomen. Dat wil niet zeggen dat cultuurhistorische waarden altijd doorslaggevend moeten zijn. Wel is het van belang dat cultuurhistorie is meegenomen in de belangenafweging.

4.3 Hoe willen we dat doen?

Een transparante belangenafweging, waarin cultuurhistorie een volwaardige plaats heeft, kan alleen plaatsvinden als duidelijk is welke cultuurhistorische waarden in Son en Breugel aanwezig zijn. De kaart behorende bij het Erfgoedbeleid Son en Breugel bevat de beeldbepalende objecten, groenstructuren, cultuurhistorische landschapselementen en historisch-stedenbouwkundige structuren en infrastructuur.

De cultuurhistorische waarden zoals opgenomen op de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid worden planologisch verankerd in een bestemmingsplan 'Cultuurhistorie', waarmee de cultuurhistorische elementen ook juridisch-planologisch zijn gewaarborgd. Bij

(potentiële) ontwikkelingen vindt op basis van deze stukken altijd een toetsing aan de aanwezige cultuurhistorische waarden plaats. Het is echter niet alleen wenselijk om de bestaande waarden in stand te houden, maar ook om deze te versterken. Per project wordt bezien welke kansen cultuurhistorie kan bieden bij de inrichting van gebieden. Hier gaan we in de volgende paragraaf nader op in.

4.4 Aandachtspunten en kansen cultuurhistorie

Historische structuren

Met deze beleidsnotitie en het bestemmingsplan 'Cultuurhistorie' beschikt de gemeente over voldoende handvatten om de cultuurhistorische waarden binnen de gemeente zoveel mogelijk te handhaven en waar mogelijk te versterken en terug te brengen. Bij historische structuren kan gedacht worden aan infrastructuur, verkavelingspatronen, waterlopen of groenstructuren. Ook kan gekeken worden of bij nieuwe initiatieven de oorspronkelijke historische structuur geheel of gedeeltelijk kan worden teruggebracht.

Belangrijke structuren in de gemeente Son en Breugel zijn:

- de historisch ontstane landschaps- en waterstructuren (Walkampsdijkje op de grens van Best en Son, laanbeplanting, beeklopen als Breugelsche Beek, Sonse Heide loop, Ekkersrijt, Groote Beek en Dommel en het gegraven Wilhelminakanaal);
- historische wegenstructuur (oost-west de route Bestseweg, Boslaan, Dommelstraat, Veerstraat, van de Elsenstraat en Eind of noord-zuid de huidige route Rooijseweg, Hendrik Veenemanstraat, Nieuwstraat en Eindhovenseweg);
- historische gebieden, veelal bestaande uit:
  - o een samenspel van historische gebouwen en straatjes (centrum Son rondom het oude raadhuisje, rondom de kerk Breugel of gebied rondom het Pieter Brueghelplein);
  - o kleinere bebouwingsclusters (buurtschappen) in het buitengebied (zoals 't Keske, 't Eind, De Kuilen, Olen, Wolfswinkel, Stad van Gerwen en Hooijdonk) of;
  - o grotere gebiedsdelen zoals de openheid van Sonniuswijk, het kleinschalig verkavelde cultuurhistorisch landschap met esakkers in het zuidoostelijk deel van de gemeente of het heidelandschap rondom Oud Meer, aangeplante bosgebieden rondom Oud Meer en het heide ontginningsgebied rondom Mosbulten en De Kuilen.

Historisch groen

Groen geeft Son en Breugel zijn identiteit, een gezicht. De gemeente wil de groenstructuur laten aansluiten bij de specifieke identiteit van de dorpskernen en het karakter van de wijken en deze zodoende versterken. Dit bereiken we door de ontsluitingswegen te benadrukken en de bouwkundige structuren te ondersteunen.

Ook de inwoners van Son en Breugel ervaren hun woonomgeving als bijzonder groen en zijn daar trots op. Het groen geeft Son en Breugel een identiteit, en een 'gezicht'.

Het groen in Son en Breugel heeft verschillende functies en versterkt de landschappelijke en dorpsstructuur van de gemeente. Het Groenbeleidsplan maakt inzichtelijk welke groenstructuren binnen de gemeente aanwezig zijn en welke kwaliteiten en functies deze structuren hebben. Het cultuurhistorisch groen is doorvertaald in de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid en wordt daarnaast opgenomen in het bestemmingsplan 'Cultuurhistorie'.

Openbare ruimte

Het verrommelen van de openbare ruimte is een sluipend proces dat veel afbreuk kan doen aan de sfeer en de identiteit van de gemeente. Veel van het karakter van onze historische pleinen is in essentie nog aanwezig, maar kan bij toekomstige herinrichtingsplannen worden versterkt door cultuurhistorische elementen te benadrukken of terug te brengen. Cultuurhistorische elementen zoals historische bestrating, erfafscheidingen of straatmeubilair en historisch groen, kunnen bij de inrichting van de openbare ruimte worden benut als identiteitsversterkend element. Ook nieuwe elementen, zoals puien, gevelversieringen en reclame-uitingen kunnen sterk bepalend zijn voor het karakter van de openbare ruimte. Het versterken van de cultuurhistorische waarden in de openbare ruimte wil niet zeggen dat er geen plaats is voor nieuwe elementen en ontwikkelingen. Wel kunnen in cultuurhistorisch waardevolle gebieden (die op de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid staan) voorwaarden gesteld worden aan materialen en inrichtingsvormen.

4.5 Omgevingswet en omgevingsvisie

Op 1 januari 2022 treedt de Omgevingswet in werking. De Omgevingswet heeft betrekking op de fysieke leefomgeving. Cultuurhistorisch erfgoed maakt deel uit van de fysieke leefomgeving. De Omgevingswet verplicht gemeenten tot het opstellen van een omgevingsvisie en een omgevingsplan.

De Omgevingswet regelt het voorkomen van aantasting van de omgeving van rijksmonumenten en monumenten die op grond van het omgevingsplan zijn beschermd, voor zover die aantasting een negatieve invloed heeft op het aanzicht of de waardering van die monumenten.

In de omgevingsvisie geeft iedere gemeente aan hoe zij met cultureel erfgoed omgaat. Het 'Erfgoedbeleid' vormt daarvoor de basis en maakt daarmee straks integraal onderdeel uit van de omgevingsvisie en het omgevingsplan.

5. Monumenten en cultuurhistorisch beeldbepalende objecten

5.1 Inleiding

In 2015 heeft een totaalwaardering van alle gebouwde objecten in Son en Breugel plaatsgevonden. Op 24 november 2015 is het "*Overzicht van potentieel gemeentelijke monumenten & potentieel cultuurhistorische beeldbepalende objecten/elementen*" vastgesteld. In het overzicht worden objecten en panden benoemd die vanwege hun historische waarde en/of hun bijdrage aan het DNA van Son en Breugel beschermd dienen te worden. Hierbij is onderscheid gemaakt tussen potentieel gemeentelijke monumenten en potentieel cultuurhistorisch beeldbepalende objecten/elementen.

Zoals in paragraaf 1.3 van deze beleidsnota is beschreven verschilt de wijze waarop rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten en overige cultuurhistorisch waardevolle panden en objecten zijn beschermd. In deze beleidsnota zijn alle waarderingen op het gebied van cultuurhistorie, voor zowel gebouwde objecten als ongebouwde objecten, en los van de wijze van bescherming, bij elkaar gebracht met als doel deze te borgen en daar waar mogelijk te versterken.

De monumenten genieten rechtstreekse wettelijke bescherming. De (potentieel) cultuurhistorisch waardevolle panden en objecten krijgen een plaats binnen het bestemmingplan 'Cultuurhistorie' en worden via die weg beschermd.

5.2 Monumentenverordening

De gemeente Son en Breugel heeft in 2011 een monumentenverordening vastgesteld. In de verordening geeft de gemeente duidelijkheid over de wijze van bescherming van monumenten (vergunningprocedure). Daarnaast is in de verordening de procedure geregeld voor het aanwijzen van gemeentelijke monumenten.

5.3 Monumentencommissie

De gemeente Son en Breugel kent een eigen monumentencommissie. De commissie heeft als taak het college op verzoek of uit eigen beweging te adviseren over de toepassing van de Erfgoedwet, de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht, de verordening en het monumentenbeleid.

5.4 Subsidieregeling

Eigenaren van gemeentelijke monumenten kunnen een beroep doen op de gemeentelijke tegemoetkomingsregeling. De "*Subsidieverordening onderhoud monumenten gemeente Son en Breugel*" is daarvoor in 2011 vastgesteld.

5.5 Begeleiding bij procedures

De procedure rondom de aanvraag van een monumentenvergunning en subsidies kunnen door monumenteigenaren soms als behoorlijk ingewikkeld worden ervaren. De gemeente Son en Breugel faciliteert de eigenaren van monumenten op de volgende wijze:

- er is een heldere schriftelijke uitleg over de vergunningen- en subsidieprocedures beschikbaar. Aan de hand van deze uitleg wordt de eigenaar stap voor stap meegenomen door de procedures. Tevens kan de informatie toegankelijk worden gemaakt via de gemeentelijke website;
- er worden informatiebijeenkomsten georganiseerd;
- er is een FAQ-lijst voor eigenaren van monumenten;
- verbouwingen van monumenten worden legesvrij gemaakt;
- de monumentencommissie staat monumenteigenaren met "raad en daad" bij.

5.6 Cultuurhistorisch beeldbepalende objecten en elementen

Met de vaststelling van het "*Overzicht van potentieel gemeentelijke monumenten & potentieel cultuurhistorische beeldbepalende objecten/elementen*" zijn tevens de potentieel cultuurhistorisch beeldbepalende objecten en elementen vastgesteld. De beeldbepalende panden en objecten krijgen een doorvertaling in het bestemmingsplan 'Cultuurhistorie', waarmee deze objecten juridische bescherming genieten.

De objecten zijn in het bestemmingsplan als 'cultuurhistorisch waardevolle panden' aangeduid. De voor het gebouw specifieke karakteristieke kenmerken zoals bijvoorbeeld nokrichting, ligging, bebouwingsstructuren en maatvoering kunnen worden beschermd.

6. Communicatie

6.1 Wat willen we bereiken?

De gemeente Son en Breugel wil haar verleden zichtbaar en beleefbaar maken. Een 'levend' verleden draagt immers bij aan de versterking van de eigen identiteit van de gemeente, aan het imago en de herkenbaarheid. Daarom is het van belang om informatie over het erfgoed toegankelijk te maken voor bewoners van Son en Breugel, zowel jong als oud, voor ondernemers, voor eigenaren van beeldbepalende panden en objecten en voor bezoekers van de gemeente.

6.2 Hoe gaan we dat doen?

Om dit te bereiken wil de gemeente de komende jaren diverse communicatiemiddelen inzetten om de inwoners van de gemeente Son en Breugel bewust en trots te maken op het erfgoed van de gemeente. Hieronder worden mogelijke opties genoemd waarmee dit kan worden bereikt:

1) actieve communicatie met de eigenaren van de beeldbepalende panden/objecten

Een actieve communicatie met eigenaren van de beeldbepalende panden/objecten is op meerdere punten van belang. Door een goede communicatie over de bijzondere cultuurhistorische kwaliteiten van de betreffende objecten, kunnen de eigenaren ook trots worden op hun pand.

Over het algemeen wordt een actieve communicatie door de eigenaren zeer op prijs gesteld. Zo kunnen eigenaren op de hoogte worden gehouden van de nieuwe ontwikkelingen op het gebied van wet- en regelgeving, financieringsmogelijkheden en beleid van de gemeente en ander overheden. Dit kan in de vorm van een nieuwsbrief, een informatiebulletin en in de vorm van voorlichtingsbijeenkomsten;

2) publicaties

Meer kenbaarheid geven aan de cultuurhistorie van de gemeente en cultuurhistorie in relatie tot ruimtelijke ontwikkelingen kan door middel van publicaties. De plaatselijke heemkundekring kan hier voor worden ingeschakeld;

3) informatie op internet

Op de gemeentelijke website wordt de historie van Son en Breugel belicht en is informatie te vinden over monumenten. De website kan nog meer benut worden door ook informatie te geven over de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid, archeologiebeleid, tips en handreikingen voor monumenteigenaren, informatie over de monumentencommissie etc.;

4) open monumentendagen

De Open Monumentendagen, die sinds 1987 jaarlijks in Nederland worden georganiseerd, kennen een groeiende populariteit. De Open Monumentendag is de uitgelezen kans om de eigen inwoners, maar ook bezoekers van buiten de gemeente kennis te laten maken met het gebouwde erfgoed van Son en Breugel. Om een nog breder publiek naar de Open Monumentendag te trekken zouden in de komende jaren publieksgerichte activiteiten kunnen worden georganiseerd, zoals tentoonstellingen en rondleidingen. Bij de

organisatie van de Open Monumentendag kan worden samengewerkt met de heemkundigen en vrijwilligers;

5) erfgoedtoerisme

Het erfgoedtoerisme is op dit moment redelijk low profile georganiseerd. Er is nog geen sprake van een structurele inzet van erfgoed voor toerisme. Tot op heden is er sprake van op zichzelf staande exposities en enkele fietsroutes langs historische plekken, zoals de Liberation Route, Geowiki en Brabant Vertelt via een link met Visit Brabant. Erfgoedtoerisme biedt kansen om de cultuurhistorische identiteit van Son en Breugel te profileren. Dit biedt ook kansen voor ondernemers. In het beleidsplan 'Recreatie & Toerisme' wordt aandacht geschonken aan de pr en realisatie van routes;

6) het vieren van bijzondere verjaardagen

Te denken valt aan de viering / herdenking 75 jaar bevrijding / operatie Market Garden(2019).

CONCEPT

CONCEPT

Bijlage I. Actueel beleidskader

Een gemeentelijk cultuurhistorisch beleidsplan staat niet op zichzelf. Op landelijk en provinciaal niveau vinden allerlei beleidsontwikkelingen plaats die van belang zijn voor het gemeentelijke cultureel erfgoedplan. In dit hoofdstuk wordt kort ingegaan op de meest relevante landelijke en provinciale beleidsregels met betrekking tot cultuurhistorisch beleid.

Landelijk beleid

Erfgoedwet

De Erfgoedwet is op 1 juli 2016 in werking getreden. Met de inwerkingtreding van de Erfgoedwet is de Monumentenwet 1988 komen te vervallen. Erfgoed is straks, na inwerkingtreding van de Omgevingswet (beoogd op 1 januari 2022) beschermd via enerzijds de Erfgoedwet (duiding erfgoed) en anderzijds de Omgevingswet (omgang met het erfgoed). Tot inwerkingtreding van de Omgevingswet regelt het overgangsrecht van de Erfgoedwet dat de onderdelen uit de Monumentenwet 1988 die opgaan in de Omgevingswet van kracht blijven.

Wijziging Besluit ruimtelijke ordening (Bro)

Als gevolg van de Modernisering Monumentenzorg is per 1 januari 2012 het Besluit ruimtelijke ordening aangepast. Sinds deze datum zijn gemeenten verplicht het aspect cultuurhistorie volwaardig mee te wegen bij het opstellen van bestemmingsplannen. Voordat deze afweging kan plaatsvinden is het van belang dat de cultuurhistorische waarden zijn geïnventariseerd en benoemd. Dit kan door middel van een cultuurhistorische gebiedsanalyse of cultuurhistoriekaart. Op deze kaart worden niet alleen de (mogelijke) monumenten (rijks-, gemeentelijke en archeologische) en beeldbepalende objecten aangegeven die er op het gemeentelijk grondgebied aanwezig zijn. Het gaat om alle cultuurhistorie, dus ook om de historische structuren en lijnen in het landschap en de kenmerkende elementen hierin.

Omgevingswet

Met de Omgevingswet (verwachte inwerkingtreding 1 januari 2022) vereenvoudigt en bundelt de overheid de regels voor ruimtelijke projecten. Zo wordt het makkelijker om ruimtelijke projecten te starten. Elke gemeente moet een omgevingsplan maken waarin ook de regels voor het lokale cultureel erfgoed worden opgenomen. Het omgevingsplan bevat de regels voor de fysieke leefomgeving voor het gehele gemeentelijke grondgebied. Per regel geeft het lokale bestuur aan waar die geldt. Daar staat dus bijvoorbeeld ook welke gebouwen of gebieden een erfgoedfunctie hebben.

Provinciaal beleid

Interim omgevingsverordening (1 maart 2020)

In maart 2020 is de Interim omgevingsverordening Noord-Brabant opgesteld in het kader van de invoering van de omgevingswet. De Brabantse omgevingsverordening vervangt diverse provinciale verordeningen, te weten de Provinciale milieuverordening, Verordening natuurbescherming, Verordening Ontgrondingen, Verordening ruimte, Verordening water en de Verordening wegen.

De provincie heeft als eerste stap een Interim omgevingsverordening vastgesteld waarin de bestaande regels zijn samengevoegd. Voordat de Omgevingswet in werking treedt, wordt de definitieve omgevingsverordening vastgesteld. Deze definitieve verordening wordt tegelijk met de Omgevingswet van kracht.

In de Interim omgevingsverordening staan regels voor:

- Burgers en bedrijven: dit zijn zogenaamde rechtstreeks werkende regels voor activiteiten. Deze regels bevatten voorwaarden om zo'n activiteit te verrichten en geven ook aan of je bijvoorbeeld eerst een melding moet doen voordat je mag beginnen.
- Bestuursorganen van de overheid: dit zijn zogenaamde instructieregels. Met deze regels kan de provincie een opdracht geven aan gemeenten over onderwerpen die zij in het bestemmingsplan moeten opnemen of aan het waterschap over de manier waarop ze hun taken uitvoeren

Belangrijke onderwerpen die behandeld worden in de Interim omgevingsverordening zijn:

- omgevingskwaliteit;
- stedelijke ontwikkelingen;
- duurzame energie;
- natuurgebieden en andere gebieden met waarden;
- agrarische ontwikkelingen;
- overige ontwikkelingen in het buitengebied.

Cultuurhistorie

Binnen de omgevingsverordening zijn er twee aanduidingen voor gebieden met cultuurhistorisch belang, namelijk:

- cultuurhistorisch waardevol gebied;
- complex van cultuurhistorisch belang.

Deze aanduidingen komen voort uit de cultuurhistorische waardenkaart.

Gemeenten moeten in hun bestemmingsplannen in ieder geval rekening houden met deze cultuurhistorische vlakken die uit de omgevingsverordening naar voren komen.

Cultuurhistorische Waardenkaart provincie Noord-Brabant

De provincie ziet het Brabants erfgoed als belangrijk onderdeel van haar identiteit en wil het een plaats geven in de verdere ontwikkeling van Brabant. Daarom heeft de provincie haar ruimtelijke erfgoed opgenomen op de Cultuurhistorische Waardenkaart. De kaart heeft vijf kaartlagen waarop het provinciaal cultuurhistorisch belang is opgenomen: regio's, cultuurhistorische landschappen, cultuurhistorische vlakken, archeologische landschappen en complexen van cultuurhistorisch belang.

De cultuurhistorische vlakken zijn tevens opgenomen in de Verordening ruimte. De Verordening ruimte bepaalt dat gemeenten in hun bestemmingsplan bescherming moeten bieden aan de waarden en kenmerken van de cultuurhistorische vlakken.

CONCEPT

Bijlage III. Toelichting kaart behorende bij het Erfgoedbeleid

1. Inleiding

De kaart behorende bij het Erfgoedbeleid maakt inzichtelijk welk cultuurhistorisch-landschappelijk en historisch-(steden)bouwkundig erfgoed in de gemeente Son en Breugel aanwezig is. De kaart behorende bij het Erfgoedbeleid heeft op de eerste plaats een belangrijke attentiewaarde.

Bij het opstellen van cultuurhistorisch beleid en de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid is gebruik gemaakt van het reeds vastgestelde beleid, te weten de Structuurvisie, het Groenbeleidsplan, het Archeologiebeleid en het Overzicht potentieel gemeentelijke monumenten & potentieel cultuurhistorische beeldbepalende objecten / elementen. Als gevolg hiervan is op de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid onderscheid gemaakt tussen de volgende cultuurhistorische waarden:

- aardkundig waardevol gebied;
- archeologisch waardevol gebied;
- cultuurhistorisch waardevol landschap;
- cultuurhistorisch waardevolle bebouwing;
- cultuurhistorisch waardevol groen – laanbeplanting;
- cultuurhistorisch waardevolle waterstructuur;
- cultuurhistorisch waardevolle wegenstructuur.

2. Aardkundig waardevol gebied

In de Interim omgevingsverordening van de provincie zijn de aardkundige waardevolle gebieden opgenomen. De provincie wil deze gebieden beschermen vanwege de onvervangbaarheid van de aanwezige waarden. De aardkundige waarden binnen Son en Breugel zijn gelegen in het Dommeldal. De begrenzing van het aardkundig waardevol gebied op de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid komt overeen met de aanduiding zoals die is opgenomen in het beleid van de provincie.

3. Archeologisch waardevol gebied

Er zijn diverse archeologische waarden binnen de gemeente Son en Breugel gelegen, waarvan de belangrijkste delen in de kernen. Deze waarden zijn in het kader van de het archeologiebeleid (Past2Present, 2009) geïnteriseerd. De archeologische waarden zoals opgenomen op de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid komen overeen met het vastgestelde archeologiebeleid (d.d. 22 april 2009). De archeologische verwachtingskaart van de gemeente Son en Breugel is gebaseerd op een indeling van het gemeentelijk grondgebied in (archeo-) landschappelijke eenheden. De indeling is gebaseerd op analyse van de bodemkaart en de geomorfologische kaart, en de verfijning met behulp van het Actueel Hoogtebestand Nederland. Ter aanvulling is vervolgens gebruik gemaakt van historisch kaartmateriaal en luchtfoto's om de ligging van de historische bebouwing, historische wegen en andere elementen te reconstrueren. Deze is vervolgens ingedeeld in zones van archeologische verwachting. Deze verwachting gaat uit van de mogelijkheden van het gebied voor bewoning in het verleden.

Binnen de archeo-landschappelijke kaart zijn de volgende verwachtingen toegekend:

Landschap	Verwachting
Overgang dekzandrug naar beekdal	Hoge verwachting
Dekzandruggen	(Middel/)Hoge verwachting
Hooggelegen dekzandvlaktes	Middelhoge verwachting
Laaggelegen dekzandvlaktes	Lage verwachting
Plaggendek	Hoge verwachting
Beekdalen	Lage/middelhoge verwachting voor bewoning, kans op bijzondere dataset
Delen Dommeldal en voordes	Hoge verwachting
Inundatievlakte	Lage verwachting

De archeologische waarden zijn inmiddels in alle bestemmingsplannen van de gemeente Son en Breugel vastgelegd in 4 verschillende waarden. Deze waarden zijn overgenomen op de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid.

4. Cultuurhistorisch waardevol landschap

4.1 Algemeen

Geomorfologie

Het landschap van Son en Breugel heeft onder invloed van klimaat, water en wind al lang geleden gestalte gekregen. Tijdens de laatste ijstijden vormde Zuid-Nederland, samen met de drooggevallen Noordzee, een toendra. Door de lage temperatuur was nauwelijks plantengroei mogelijk. Waardoor de wind vrij spel had en een verplaatsing van gronddeeltjes over grote afstanden plaatsvond. Door zandstromen ontstonden in het buitengebied hoger gelegen dekzandruggen en lager gelegen dekzandvlakten. Na de laatste ijstijd (circa 12.000 jaar geleden) werd het klimaat veel milder. Het landijs was verdwenen en door de enorme hoeveelheden smeltwater ontstond een uitgebreid bekenstelsel dat het dekzandgebied doorsneed. Aan weerszijden van de beek de Dommel – die met het smeltwater ook veel zand vervoerde – ontstonden in deze tijd diverse zandduinen. In het Holoceen (vanaf circa 10.000 jaar geleden) werd het klimaat in Nederland definitief milder. Als gevolg van de stijgende zeespiegel, waardoor de Noordzee ontstond, kon het land steeds slechter afwateren. Door stagnatie van de waterafvoer in de laaggelegen gebieden ontwikkelde zich hier moerasbegroeiing.

De bodem van de gemeente Son en Breugel bestaat voornamelijk uit dekzand dat tijdens en na de laatste ijstijd door de wind is afgezet. Plaatselijk is er een lemig karakter, terwijl zich in de beekdalen plaatselijk veen kan hebben ontwikkeld. De waterlopen hebben geulen aanvankelijk met smeltwater in het dekzand uitgesleten, langs de beken zijn oeverwallen afgezet. Het landschap wordt in hoge mate gestructureerd door de waterlopen, te weten de Dommel, de Breugelsche Beek, de Groote Beek en de Hooidonsche Beek. In samenhang met de beekdalen en broekgronden bevinden zich de hoger gelegen esakkers, vooral de complexen ter weerszijden van het dorp. Ten zuidwesten van Son komt plaatselijk löss aan de oppervlakte.

Hoogte

De kern van Son is gelegen op 15 m boven N.A.P., Wolfswinkel ten noorden van het dorp ligt daarentegen op circa 13,5 meter. Breugel ligt aanzienlijk lager dan Son, namelijk op circa 13 m boven N.A.P. evenals het gehucht Eind ten noordoosten van Son. Enkele akkers liggen ten opzichte van de omgeving beduidend hoger, zoals de Olenakker met circa 15,7 m. Het bos- en heidegebied ten noordwesten van Son ligt op 15-18 m. De beekdalen liggen weer lager, het Dommeldal op circa 12, de dalen van de zijbeken op circa 13,5 m.

4.2 Waardevolle landschappelijke gebieden

Het landschap van Son en Breugel is te onderscheiden in vier landschapstypen te weten:

- esakkers;
- beekdalontginningen;
- heide-ontginningen;
- heidebebossingen.

Hierna is per landschapstype een beschrijving gegeven. De gebieden zijn als 'Cultuurhistorisch waardevol landschap' opgenomen op de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid.

Esakkers

De esakkers ten oosten van de Dommel en ten zuiden van de Breugelsche Beek worden gekenmerkt door een sterk humeus profiel in de bovenlaag, dat in de Late Middeleeuwen door het potstalsysteem is ontstaan. Bovendien bevatten zij doorgaans veel belangrijke archeologische bodemsporen.

Akkercomplexen Hooidonkse Akkers

Ten oosten van de Dommel is een historisch akkercomplex aanwezig: de Hooidonksche akkers. Daaromheen bevindt zich een kleinschalig landschap bestaande uit onder andere Heerendonk en de Breugelse Beemden. Het betreft hier een kleinschalig landschap met broekbos, houtwallen, hooilandjes en andere waardevolle landschapselementen. Ook deze gebieden behoren tot het Natuurnetwerk Brabant (NNB) en hebben wisselende natuurbeheertypen.

Akkercomplex Olenakkers

Akkercomplex met esdek, bolle ligging, openheid, steilranden, zandpaden en (restanten van) hakhout. Akkercomplexen dateren in eerste aanleg uit de Late Middeleeuwen (1250-1500). Voordien lagen hier kleinschalige cultuurlandschappen. Aan de rand van het akkercomplex ligt het buurtschap Olen. Dit buurtschap kent nog enkele oude (langgevel)boerderijen. Het gebied kent een samenhang met het gebied met kleinschalige oude ontginningen tussen Nuenen en Breugel.

Beekdalontginningen

De Ontginningsgeschiedenis

Het verschil in ondergrond komt duidelijk tot uiting in de ontginningsgeschiedenis van het gebied. De eerste permanente bewoners vestigden zich – vanaf circa de tiende eeuw – op de overgang van de hoger gelegen, drogere dekzandruggen naar de lagere nattere beekdalgronden in het Dommeldal. De huidige dorpskernen van Son en Breugel die op korte afstand tegenover elkaar aan de Dommel liggen kwamen tot hun eerste ontwikkeling in de 12e tot 14e eeuw. Op de flanken van de hoge zandruggen werden de

gewassen verbouwd, in de lagere nattere beekdalgebieden werd het vee geweid en hooi geoogst. De verder gelegen woeste gronden, vooral ten westen van het Dommeldal werden gebruikt voor schapenbeweiding. Vanaf de 19e eeuw wordt begonnen met de ontginning van deze, destijds grote heidegebieden, vanwege de ontginning van landbouwgronden. Direct aansluitend de oude ontginningszone, langs de Dommel en in het Breugelse buitengebied, vinden eerst kleinschalige en individuele (broek)ontginningen plaats. In latere perioden worden de grote heidegebieden op een meer grootschalige wijze ontgonnen. De oude ontginningslandschappen zijn kleinschalig, regelmatig en besloten. De jonge ontginningen zijn meer open van karakter en hebben een logische rechtlijnige verkaveling. Door ruilverkaveling, waarbij door schaalvergroting diverse kleinschalige landschapselementen zoals houtwallen en bosschages verdwenen, de aanleg van infrastructuur en verstedelijking is de herkenbaarheid van het landschap in de loop der tijd minder geworden. Ondanks deze vervlakking is in het landschap de ontstaansgeschiedenis nog steeds goed herkenbaar.

Beekdalontginningen

De beekdalontginningen rond de Dommel en de Breugelse Beek vormen, naast de esakkers, de tweede kenmerkende landschappelijk component van het gemengde bedrijf vanaf de Middeleeuwen. Zij bestaan vanouds uit laaggelegen, beekbegeleidende hooi- en weilanden, die in oorsprong een smalle, opstreckende verkaveling hebben gekend die echter in de meeste gevallen slechts gedeeltelijk behouden is gebleven. Ook is er ten zuidoosten van Breugel plaatselijk sprake van enkele broekbossen en oude graslandbodems, die worden gekenmerkt door een dikke humuslaag, ontstaan door eeuwenlange plaggenbemesting. Indien bij beekdalontginningen de oorspronkelijke, middeleeuwse streepvormige verkaveling nog niet verloren is gegaan door bijvoorbeeld ruilverkaveling, dan is er sprake van een zeer kenmerkend patroon, dat bovendien zeldzaam is geworden.

Beekdal van de Dommel

De Dommel behoort tot het type laaglandbeek. Dit is een type beek die voorkomt in de hoger gelegen delen van Nederland. De kenmerken zijn: onregelmatige stroomsnelheid, loopt door een breed dal en wordt gevoed via een stelsel van sloten en greppels door regenwater en kwel.

Het beekdal bestaat in Son en Breugel uit de nog weinig genormaliseerde stroom en de kleinschalig verkavelde vochtige broekgronden. Het betreft veelal beemdgronden (oude hooi- en weilanden) en restanten van een kleinschalige percelering, met lange, smalle percelen, haaks op de beek. Veel perceelsscheidingen worden nog gemarkeerd door greppels en (de resten van) houtwallen.

Het Dommeldal heeft grote betekenis als natuurgebied. De natuurwaarden van het beekdal hangen samen met een aantal factoren:

- de grote diversiteit aan biotopen zoals de kleinschalige verkaveling met houtsingels, bosjes, sloten en greppels en perceelranden in combinatie met het aanwezige reliëf zorgen ervoor dat het gebied voor vele soorten – zowel flora als fauna – een geschikt leefgebied vormt;
- het gebied is door zijn natte karakter en de soms voorkomende overstromingen buiten de hoge randen niet bebouwd en zeer matig ontsloten;

- in het beekdalgebied treedt kwelwater van zowel diepe als ondiepe waterlagen naar buiten. De kans op verdroging is daardoor veel geringer dan elders;
- waterkwaliteit: de Dommel heeft de laatste jaren een enorme kwaliteitsverbetering ondergaan, voornamelijk door de vernieuwing van de rioolwaterzuiveringsinstallaties in Boxtel en in Eindhoven. Toch is met name de fosfaat concentratie in het water nog zo hoog dat de toestand van de grotere planten in het water en op de oever nog ontoereikend is.

Heideontginningen

De ontginningen van de Sonse Heide in het noordwesten van de gemeente zijn vooral gedurende de negentiende en twintigste eeuw tot ontwikkeling gekomen dankzij de toepassing van kunstmest, die halverwege de negentiende eeuw in gebruik kwam. Over het algemeen is het open karakter kenmerkend.

Heidebebossing

Sonse Heide

De Sonse Heide ten westen van Son was oorspronkelijk een heidegebied dat rond 1920 met naaldhout is ingeplant. Het gebied is ongeveer 400 hectare groot. Het sluit aan op een soortgelijk gebied bij Best. Er ligt een ven in, het Oud Meer, waaromheen een heide- en stuifzandgebied ligt.

In de omgeving van Breugel, zuidelijk van deze dekzandrug, is de bodem voornamelijk gevormd door beekafzettingen van de Dommel. Deze laag gelegen vlaktes zijn van oudsher geschikt voor landbouw en veeteelt, maar zijn ook gevoelig voor overstromingen van de beek.

Sonse Bergen

De Sonse bergen is een natuurgebied van 25 ha. dat zich bevindt ten noorden van de kom van Son en ten westen van de Dommel. De heuvels van De Sonse Bergen vormen een deel van de Midden-Brabantse dekzandrug. Deze rug is tegen het einde van de laatste ijstijd, circa 10.000 jaar v. Chr., ontstaan. Het gebied is in de lagere gedeelten eikenbos en de hogere gedeelten zijn met grove den en sparren beplant. Centraal in het gebied ligt nog een klein stuk stuifzand. Er loopt ook een dode arm van de Dommel, een afgesneden meander, langs het gebied.

5. Cultuurhistorisch waardevolle bebouwing

De cultuurhistorische bebouwing valt uiteen in de cultuurhistorisch waardevolle gebieden en de cultuurhistorisch waardevolle panden. De cultuurhistorisch waardevolle panden betreft de bebouwing die met gebruikmaking van de rijkssystematiek is geïnventariseerd en is aangemerkt als cultuurhistorisch waardevol. Deze bebouwing is opgenomen in het 'Overzicht potentieel gemeentelijke monumenten en potentieel cultuurhistorische beeldbepalende objecten/elementen'. Dit overzicht is op 24 november 2015 door het college van burgemeester en wethouders vastgesteld. De bebouwing op deze lijst is opgenomen op de kaart behorende bij het Erfgoedbeleid.

De cultuurhistorisch waardevolle gebieden betreffen de gehuchten zoals die zijn opgenomen in de Structuurvisie van de gemeente Son en Breugel. Het betreffen de historische gebieden, veelal bestaande uit een samenspel van historische gebouwen en straatjes (centrum

Son rondom het oude raadhuisje, rondom de kerk Breugel of gebied rondom het Pieter Breugelplein) en kleinere bebouwingsclusters (buurtschappen) in het buitengebied (zoals 't Keske, 't Eind, De Kuilen, Olen, Wolfswinkel, Stad van Gerwen en Hooijdonk).

6. Cultuurhistorisch waardevol groen- laanbeplanting

De groenstructuren in de dorpen zijn bepalend voor de identiteit van het dorp. Het gaat met name om de boomstructuren langs de hoofdwegen, zoals 't Eind, Van den Elsenstraat, Veerstraat, Wilhelminalaan, Boslaan, Bestseweg, Gentiaanlaan en Planetenlaan (oost-west) en Rooijseweg, Hendrik Veenemanstraat, Nieuwstraat, Kanaalstraat en Eindhovenseweg (noord-zuid). Ook het groen op wijkniveau is bepalend voor het karakter van de wijken. Het gaat met name om wegbeplanting en elementen zoals parken en speelvelden. De beplanting langs waterlopen vormen eveneens belangrijke groenstructuren die bepalend zijn voor het karakter.

7. Cultuurhistorisch waardevolle waterstructuur

De gemeente Son en Breugel maakt deel uit van het stroomgebied van de Dommel. In de gemeente bevinden zich ook aftakkingen van de Dommel: de Groote Beek en de Breugelsche Beek. Daarnaast loopt het Wilhelminakanaal door het zuidoostelijk plangebied.

8. Cultuurhistorisch waardevolle wegenstructuur

Bovenlokale verkeersroutes over land zijn vanaf de Middeleeuwen in hoofdzaak van belang geweest als handelsroutes (Hessenwegen, heerbanen) en pas veel later ook voor defensiedoeleinden (Napoleonswegen). Voor zover er al sprake was van verkeer over grote afstanden, had dat hoofdzakelijk plaats langs bestaande banen en dreven die van plaats naar plaats liepen en voldoende met grind waren verhard om geschikt te zijn voor frequent vervoer met karren en paarden. Het mooiste voorbeeld in de gemeente Son en Breugel van een oude, bovenlokale route over land die voor een groot deel in stand is gebleven is de weg van Eindhoven naar Sint Oedenrode. Daarbij is het historische tracé grotendeels behouden gebleven. Een ander historisch tracé dat in het verleden door verschillende legers en voerlieden is gebruikt, is de huidige Bestseweg (vroeger een zandpad). De vroegere legers gebruikten deze weg om, komend vanuit Boxtel, via Best naar Breugel richting Roermond of Venlo te gaan.

CONCEPT